

„Jungtinės Valstijos skelbia karą“. Iškarpa iš 1941 m. gruodžio 8 d. JAV spaudos leidinio.

<...> pagalba Rusijos puolimui visomis galimomis priemonėmis.“ Ši nuostata išliko Sąjungininkų prioritetų sąrašo viršuje, o Rooseveltas ir Hopkinsas nuo vasario iki balandžio pabaigos ją ne sykį pakartojo. Protokole numatyti tiekimai strigo ne dėl ryžto stokos ar klaidingo prioritetinio planavimo – nesėkmės lėmė fiziniai sunkumai ir administravimo problemos.¹¹⁵

Kai Pergalės programa buvo išnagrinėta atsižvelgiant į ataką Perl Harbore, Rooseveltas paprašė Donaldo Nelsono parengti tikslinį gamybos planą konkreitiems gaminiams. 1942 m. sausio 1 d. Išteklių, prioritetų ir skirstymo taryba pritarė Nelsono siūlymams, ir jis nusiuntė juos Hopkinsui, kad su jais susipažintų prezidentas. Nelsonas parengė drąsią programą, pagal kurią buvo numatoma kasmet pagaminti 80 000 lėktuvų ir 60 000 tankų. Veržlūs Nelsono siekiai rėmėsi Beaverbrooko skaičiavimais, o šie savo ruožtu buvo grindžiami visų Sąjungininkų karinių reikmių palyginimu su Ašies šalių gamyba. Optimistiškas Amerikos pramonės potencialo įvertinimas, kurį pateikė Beaverbrookas, padarė tokį gerą įspūdį Rooseveltui, kad jis

47

ИСХОДЯЩАЯ ШИФРТЕЛЕГРАММА **СТРОГО СЕКРЕТНО**

Снятия копии воспрещаются

Экз. № 1	Т. Сталину	Экз. № 6	Экз. № 11
№ 2	Т. Молотову	№ 7	№ 12
№ 3		№ 8	№ 13
№ 4		№ 9	№ 14
№ 5		№ 10	№ 15

В **ЛОНДОН** № 113 отпр. 27/XI 22-50 1941 г. Экз. № /

По истечении 4-х часов с момента получения, телеграма подлежит возврату в ЦШО НКВД

СОВПОСЛУ - МАЙСКОМУ.

Передайте Бивербруку следующее личное письмо тов. Сталина: "Разрешите выразить Вам благодарность за присылку самолетов и танков. Часть английских самолетов и танков уже действует на фронте. Отзывы наших командиров об английских танках не плохие. Хорошо отзываются они о самолетах Харрикейн. Менее благоприятны отзывы о самолетах Томагавк. Однако, нам удалось приспособить и эти самолеты для фронта путем некоторых переделок. Мы бы хотели иметь побольше Харрикейнов и танков. Мне сказали, что кроме самолетов Аэрокобра Вы думаете направить нам самолеты "Мустанг". Получается слишком много разнообразных типов самолетов, что затрудняет и замедляет освоение. Нельзя ли ограничиться небольшим числом типов самолетов? Это значительно облегчило бы дело".

О передаче письма Бивербруку телеграфуйте.

МОЛотов.

2-экз. м.в.
получ. 27/XI.21-55.
1941

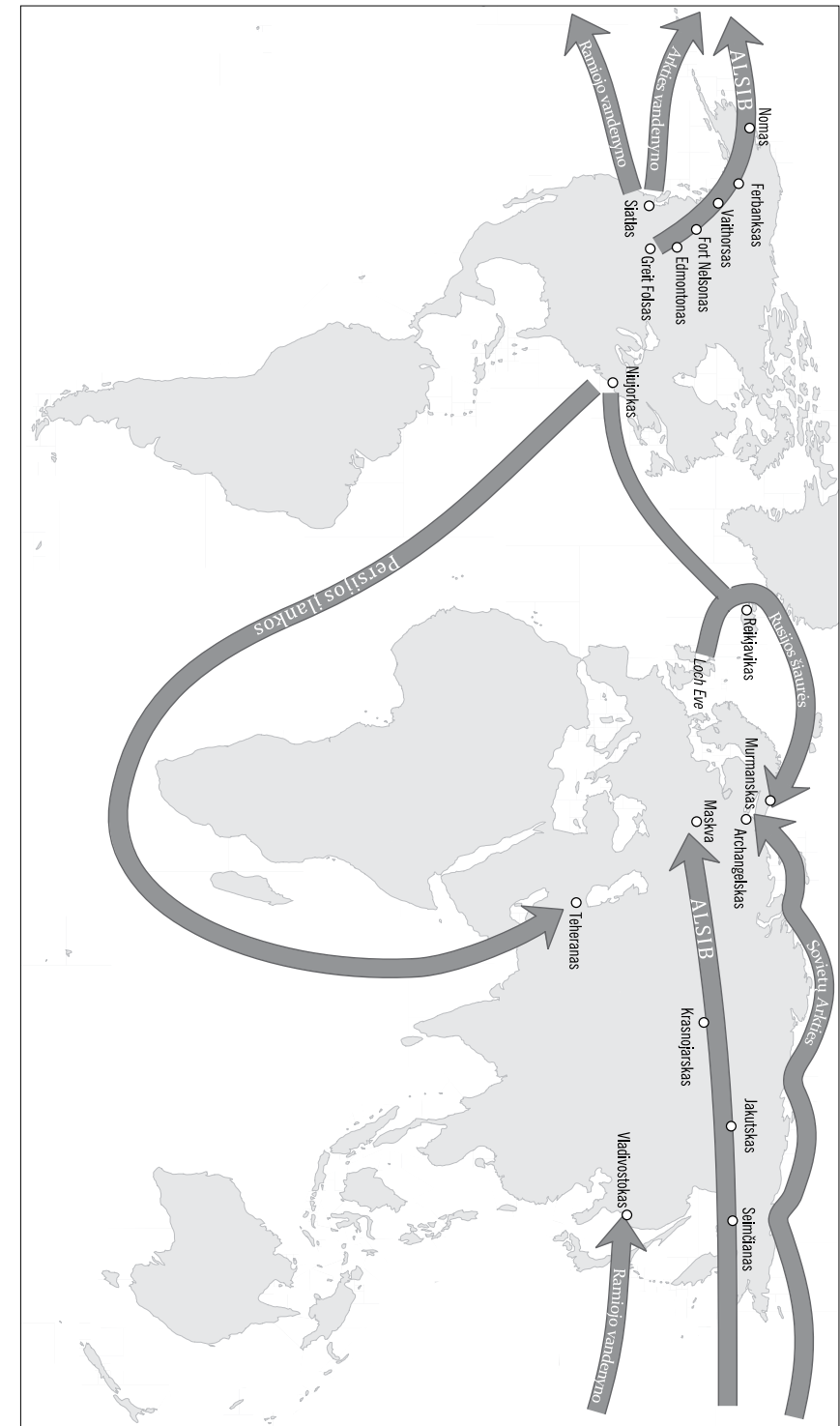
Верно: *[подпись]*
4418
[подпись] 7401/м.в.

V. Molotovo padėka J. Stalino vardu lordui Beaverbrookui už atsiųstus tankus ir lėktuvus. Dokumente taip pat prašoma siųsti daugiau to paties tipo lėktuvų.

pasiūlė tikslus, pranokstančius Nelsono. Sausio 6 d. kreipdamasis į Kongresą, prezidentas prakalbo apie planus iki 1943 metų pabaigos kasmet siųsti 125 000 lėktuvų, 75 000 tankų ir laivų, galinčių plukdyti 10 000 tonų krovinių. Kol šalis ir valdžios atstovai aikčiojo dėl šių didžiulių skaičių, prezidentas galiausiai ėmėsi žygių centralizuoti Amerikos gamybos valdymą. Beaverbrookas rekomendavo gamybos komitetui vadovauti Hopkinsą, bet Rooseveltas įkūrė Karinės gamybos tarybą (*War Production Board*), kuriai vadovauti paskyrė Nelsoną ir suteikė jam visas administracines galias. Kai nauja institucija sausio 16 d. pradėjo funkcionuoti, Išteklų, prioritetų ir skirstymo taryba nustojo galioti, nors jos nariai išliko Karinės gamybos taryboje.¹¹⁶

Karinės gamybos tarybos nariai abejojo, kad prezidento išskelti tikslai bus iš tiesų įvykdyti. Rooseveltas ir Hopkinsas nesutiko nusi-leisti, kol egzistavo bent menkiausia tikimybė įgyvendinti užsibrėžtus uždavinius, ir dėl to nuolatos buvo koreguojamos įvairios gamybos programos fazės. Gegužės 1 d. Rooseveltas išsklaidė visas abejones dėl esminių gamybos tikslų išvardydamas juos Nelsonui ir Karinės gamybos tarybai. Tada pastaroji nustatė 1943 metų pramoninius uždavinius, kurie apskritai viršijo siūlytus prezidento. Pavyzdžiui, buvo numatyta išplukdyti net 15 milijonų tonų išteklių.¹¹⁷

Karinė ir pramoninė strategija, dėl kurios apsispręsta ARCADIA konferencijoje, lėmė Jungtinių Valstijų kryptį prisidedant prie Sąjungininkų, kariaujančių su naciais, pastangų. Taktika „pirmiausia įveikti Hitlerį“ būtų buvusi neįgyvendinama be sovietų kovos su Vokietijos kariuomenės didžiąja dalimi, ir karo strategai šį faktą pripažino. Britų ir amerikiečių strategai taip pat žinojo, kad Rusija neatsilauks vien savo ryžtu. Jų pasirinkimas numatė dvi veiksmų kryptis: pradėti antrąjį frontą ir šitaip sumažinti spaudimą Raudonajai armijai arba, jei tai nepavyktų, stiprinti sovietų ginkluotąsias pajėgas tiekiant išteklius. Stalino reikalavimas pradėti antrąjį frontą negalėjo būti įvykdytas tuoj pat, todėl neatidėliotinu reikalu tapo išteklių pristatymas. Kadangi pagalbos Sovietų Sąjungai Protokolas reiškė aukščiausio lygio diplomatinį išipareigojimą, Jungtinių Valstijų kariuomenės vadams beliko laikytis jo sąlygų. Netgi tokios autoritetingos institucijos kaip Amunicijos skirstymo taryba (*Munitions Assignments Board*) negalėjo kontroliuoti Protokolo, išskyrus menkus dalykus. Kariškiams teko

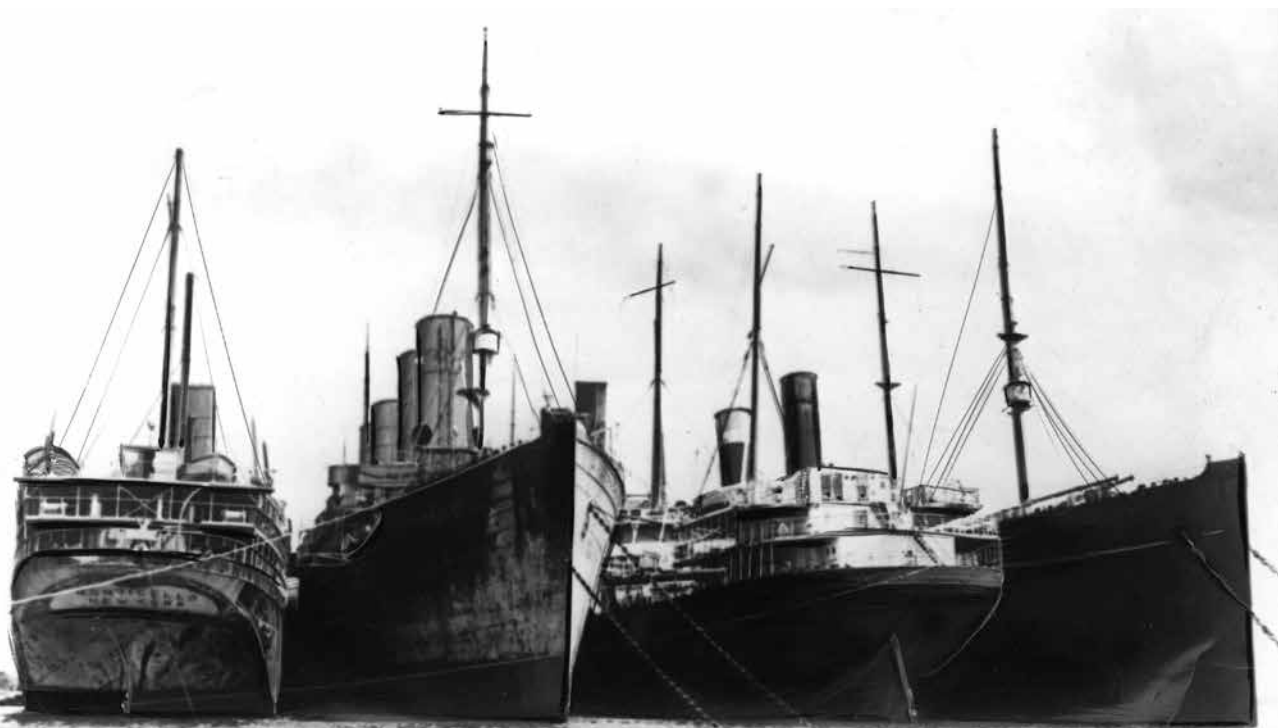

Maršrutai į SSRS.

pripažinti strateginę pagalbą Rusijai naudą, juolab kad Rooseveltas nebuvo linkęs kaip nors pažeisti Protokolo nuostatų, nebent kai „vien fiziniai sunkumai tiekimą daro neįmanomą arba kai tai tiesiogiai trukdo labai svarbiam Sąjungininkų projektui, tokiam kaip įsiveržimas į Šiaurės Afriką“. Tad pastangos aprūpinti Rusiją tapo pastoviuoju determinantu daugybės kintamųjų lygtyje.¹¹⁸

Penki pagrindiniai tiekimo į Rusiją maršrutai buvo sovietų Arkties, Juodosios jūros, Rusijos šiaurės, Persijos įlankos ir sovietų Tolimųjų Rytų. Arkties uostai išliko mažiausiai svarbūs, nes jų tik vasaros mėnesiais nekaustė ledas. Per visą karą šiuo maršrutu tebuvo atgabenta 506 240 tonų išteklių. Juodosios jūros maršrutas, atidarytas vėliausiai, naudotas tik penkis 1945 m. mėnesius; per tą laiką juo atplukdyta 762 720 tonų produkcijos. Vyravo Murmansko uostas su Archangelsko uostu kaip atsarginiu, nes į jį vedė trumpiausias kelias iš Jungtinių Valstijų į Rusiją (4 500 mylių). Nuo 1941 m. spalio iki 1942-ųjų

Keturi krovinius atgabėję amerikiečių laivai
Archangelsko uoste.

balandžio pabaigos tai buvo pagrindinė tiekimo arterija. Vėliau šis maršrutas dėl Ašies užpuodinėjimų tapo nepatikimas iki 1944 metų vidurio, kai atsiradė kiti maršrutai. Tačiau britų ir amerikiečių laivai į Rusijos šiaurės uostus vis tiek spėjo atplukdyti 4 439 680 tonų produkcijos. Saugiausias ir visus metus veikiantis Persijos įlankos maršrutas (Persijos koridorius) kartu buvo ir ilgiausias atstumo bei laiko prasme, tačiau dėl saugumo išliko būtinas. Kad ir ilgiausiu, šiuo maršrutu į Sovietų Sąjungą atgabenta 4 659 200 tonų krovinių. Vis dėlto daugiausia išteklių atplukdyta maršrutu, kuris iš JAV Vakarų pakrantės uostų per Japonijos teritorinius vandenius vedė į Rusijos Rytų Sibiro uostus. Šia potencialiai pavojinga jūrų trasa Rusijos laivais arba Rusijai išnuomotais laivais atkeliavo milžiniškas kiekis produkcijos – 9 233 280 tonų. Formaliai buvo tiekiami tik ne karinės paskirties išteklių, o „Japonija toleravo krovinių gabenimą jos Sąjungininkės priešei“. 47 procentai visų Rusijai skirtų išteklių iš Vakarų pusrutulio atkeliavo pro Japoniją.¹¹⁹

Nors Jungtinėse Valstijose už lendlizą atsakingi asmenys, nuolat raginami Roosevelto, darė viską, kad išteklių Rusijai būtų tiekiami laiku, 1941 metų pabaigoje ir 1942-ųjų pradžioje jie labai atsiliko nuo grafiko. Buvo keli sunkumai. Rusų ir amerikiečių valdžios atstovai nesutarė dėl tokių uostų kaip Murmansko ir Archangelsko pajėgumo; amerikiečių tiekėjai, nesusipažinę su rusų reikalavimais, turėjo keblumų tenkindami sovietus; gaminiai, paskubomis paruošti išgabenti, atkeliavo nevisiškai sukomplektuoti, su defektais ar apgadinti. Visos šios problemos „rusams darė labai blogą įspūdį“ ir dar labiau skatino jų protestus dėl amerikiečių vėlavimo ir reikalavimų neatitikimo. Karo departamentas planavo gruodį pasivyti grafiką, tačiau tam sutrukdė Perl Harboro užpuolimas. Teko pristabdyti išteklių tiekimą bei koreguoti produkcijos ir gabenimo paskirstymą, o tai lėmė dar didesnę atsilikimą. Marshallas ir Stimsonas, nors ir pasisakė už tolesnę pagalbą Rusijai, siūlė peržiūrėti Protokolą, nes labai išaugo Jungtinių Valstijų kariniai poreikiai. Tačiau 1941 m. gruodžio 28 d. Rooseveltas nurodė iki 1942 m. sausio 1-osios atnaujinti pagalbą Rusijai programą ir iki 1942 m. balandžio 1 d. panaikinti „išsiskolinimus“.¹²⁰

Gruodžio 30 d. Stimsonas nusiuntė Rooseveltui naują išteklių tiekimo planą, kuris visais atvejais neatitiko Protokolo. Pavyzdžiui, tiek tankų, sunkvežimių ir lėktuvų, kiek reikėjo pagal grafiką, negalėjo būti išsiųsta iki balandžio 1 d.; Stimsonas manė, kad tai būtų galima atlikti iki birželio 1 d. Naujas planas numatė mažesnius tiekiamos amunicijos kiekius, o kai kurių cheminių medžiagų, įskaitant sprogs-tamasias, siuntimas buvo atidedamas iki rugpjūčio. Kai kurie pažadėti priešlėktuviniai ir prieštankiniai pabūklai negalėjo būti išsiųsti iki kovo. Stimsonas perspėjo Rooseveltą, jog per karą šaliai pavojinga vykdyti „besąlygiškus įsipareigojimus“ ar tikėtis, kad jie bus vykdomi. Rooseveltas priėmė kai kurias Stimsono rekomendacijas, tačiau primygtinai reikalavo iki balandžio 1 d. išsiųsti viską, kas numatyta Protokole. Galbūt prezidentą paveikė geresni Britanijos tiekimo rezultatai. 1941 m. gruodžio 24 d. Harrimanas pranešė, jog „Britanija 100 procentų [spėja] pagal grafiką“, kai Jungtinės Valstijos atsiliko 75 procentais.¹²¹

Papildomų problemų, susijusių su rusų reikalavimais, kildavo todėl, kad sovietai pasirašė Pirmąjį protokolą nežinodami visų savo poreikių, be to, išgirdę apie kitokią amerikiečių produkciją, jie galėdavo užsigeisti ir jos. Visa tai lėmė virtualią prašymų tokių išteklių, kurie nebuvo įtraukti į Protokolą. 1942 metų pradžioje Rusija paprašė traktorių, transporto lėktuvų, radarų, radijo ryšio įrenginių, guminių plaustų, piroksilininio bedūmio parako ir automatinių šaunamųjų ginklų STEN. Rusijos atstovai taip pat reikalavo iš amerikiečių ypatingų pastangų tenkinti jų poreikius ir kone dėl visų nesėkmių kaltino Karo departamentą. Net ir tada tankai, sunkvežimiai ir lėktuvai buvo tiekiami beveik tokiais kiekiais, kuriuos laikotarpiui iki 1942 m. birželio 30 d. numatė Stimsonas. Iš 1 800 lėktuvų buvo išgabenti 1 311, bet ne visi pasiekė Rusiją – dalis jų, laukdami konvojaus, įstrigo Britanijoje, kiti nugarmėjo į vandenyno dugną kartu su jų plukdytojais. Iš 4 500 tankų buvo išsiųsti 2 010, o iš 90 000 sunkvežimių – 36 881. „Britanijos ir JAV gamybos centrai“ išteklius pateikdavo pagal terminus, numatytus Protokole. Lendlizo produkcija tapdavo Rusijos nuosavybe iškart, vos tik baigtus gaminius įtraukdavo į jos kvotas.¹²²

Tam, kad būtų vykdomas Pirmojo protokolo grafikas, kariuomenė kovo mėnesį iš amerikiečių tankistų rekvizavo visus benzinu varomus

Pagal lendlizo programą laivais plukdomi lėktuvai galutinai būdavo surenkami paskirties vietoje.